

3. Karyi O. I., Components of marketing complex in the marketing of the city: analysis of approaches to defining, available at: <http://vip.com.ua/node/3904> (ukr).
4. Kivbalnik V. I. (1999), *Socio-psychological mechanisms of representation of local authorities*, Thesis for the degree of candidate of psychological sciences in specialty 19.00.05, Moscow, 150 p. (rus).
5. Kotler F. (2006), 300 key marketing issues, Olimp-Biznes, St. Petersburg, 224 p. (rus).
6. Kotler F., Asplund K., Reyn I., Khayder D. (2005), Marketing of places. Attracting investments, businesses, residents and tourists in the city, the municipality, the regions and countries of Europe, Stokgolmskaya shkola ekonomiki v Sankt-Peterburge, St. Petersburg, 382 p. (rus).
7. Kotler F., Li N. (2008), Marketing for state and public organizations, Piter, St. Petersburg, 377 p. (rus).
8. Luhovyi V., Yatsuba V. (1999), Actual problems of preparation and use of executive public service (analysis of foreign experience), *Visnyk UADU*, 1, pp. 46-55. (ukr).
9. Meteleva E. (2008), Improvement of methodological tools for strategic planning of urban development in the context of globalization, *Izvestiya Irkutskoy gosudarstvennoy ekonomicheskoy akademii*, 2, pp. 79-82 (rus).
10. Sharov Yu. P. (Ed.) (2009), Municipal Management, DRIDU NADU, Donetsk, 404 p. (ukr).
11. Oklander M. A. (2002), *Trudy Odesskogo politekhnicheskogo universiteta*, pp. 223-226. (ukr).
12. Payn P., Dzheymys Kh. (2005), Economy of impressions, Vilyams, Kharkiv, 304 p. (rus).
13. Paliy V. F. (2004), Once again about the marketing mix, or whether to leave finally alone concept 4p?, *Marketing v Rossii i za rubezhom*, 3, pp. 19-23 (rus).
14. Pan L. V., Abramovych O. K. (2008), *Ekonomika Kryma*, 25, pp. 33-36. (ukr).
15. Pekar V. (2009), Introduction to Economics of impressions, *Byulleten ukrainskogo upravlencheskogo kluba «Top Kluba»*, 1 (8), pp. 17-25. (rus).
16. Sachuk T.V. (2009), Territorial marketing, Piter, St. Petersburg, 368 p. (rus).
17. The development strategy of Dnepropetrovsk to 2025, available at: www.duep.edu/section/science/misto/uk.html (ukr).
18. Shafranskaya I. (2011), Branding strategies in territorial marketing, *Gorod menyayushchiysya: traektorii razvitiya i kulturnye prostranstva*, Perm, pp. 6-23. (rus).
19. Sheremeta P. The total marketing in the impressions economy, available at: <http://innovations.com.ua/uk/articles/4/18/744> (ukr).
20. Hickman C. R., Silva M. A. (1984), *Creating Excellence* (engl).
21. Berry L. L. (1980), *Business*, Vol. 30, May-June, pp. 24-29 (engl).
22. Bitner J., Booms B. (1992), *Journal of Marketing*, Vol. 56, April, N 2, pp. 57-71 (engl).
23. John M. T. Balmer, Stephen A. Greyser (2006), «Corporate marketing: Integrating corporate identity, corporate branding, corporate communications, corporate image and corporate reputation», *Emerald* 40, available at: http://fcis.vdu.lt/~n.klebanskaja@evf.vdu.lt/FOV1-000B8436/FOV1-000B911C/Corporate_marketing_.pdf. (engl).
24. Lovelock C. H., Wirtz J. and Chatterjee J. (2011), *Services Marketing – People, Technology, Strategy*, 7th edition, Pearson Education/Prentice Hall. (engl).
25. Official portal of the Lviv City Council, available at: <http://www.city-adm.lviv.ua/> (ukr).

© Буднікевич Ірина, Антохова Ірина
Надійшла до редакції 14.11.2013

УДК 322.156

БУЛЄСВ ІВАН,

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем економіки підприємств
Інституту економіки промисловості НАН України

БРЮХОВЕЦЬКА НАТАЛІЯ,

доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем
економіки підприємств Інституту економіки промисловості НАН України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

У статті досліджена діалектика формування та розвитку населених пунктів - від міст до мегаполісів, міських агломерацій. Визначені мета, повноваження, механізми організаційного та юридичного забезпечення ефективного функціонування моноцентричних та поліцентричних міських агломерацій. Сформульовані шляхи подальшого розвитку міських агломерацій, показані конкретні варіанти формування міських агломерацій України, зокрема Донецько-Луганського регіону.

Ключові слова: міська агломерація; критерії формування агломерацій; проблеми агломерацій; ефективність агломерацій.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Питанням становлення й розвитку міст присвячено багато робіт від часів Стародавньої Греції, стародавніх країн

Близького Сходу, Китаю до сучасності. Визначення міст, міських об'єднань та ін. надано в енциклопедичних виданнях кінця ХХ-початку ХХІ століть [1-4]. Активно про-

блема розвитку міст, їхньої ролі в соціально-економічній діяльності регіонів, держав досліджується в сучасних закордонних публікаціях, у роботах вітчизняних фахівців [5-10]. Однак вони присвячені переважно проблемам містобудування, міського управління й самоврядування, відносинам "місто - регіон - держава", питанням "горизонтальних" відносин "місто - прилеглі міста й населені пункти", "місто як соціально-культурний центр". Міські агломерації й перспективи їхнього розвитку в сучасних вітчизняних публікаціях і дослідженнях усе ще не знаходять достатньо глибоких і повних досліджень. Немає багатьох законодавчих і нормативних документів, що регламентують відносини міст і населених пунктів "по горизонталі", немає правового визначення міської агломерації, недостатньо чітко визначена роль великих міст у забезпеченні розвитку ринку трудових ресурсів території, формування сприятливих умов інноваційного розвитку територіальних громад, креативності трудових колективів, особистості. Ці й ряд інших питань вимагають більш глибокого вивчення, удосконалення законодавства про міста й міські агломерації, більш активного формування механізмів забезпечення розвитку міст і міських агломерацій.

Мета дослідження - на підставі аналізу світового й вітчизняного досвіду уточнити сутність і зміст категорії "міська агломерація", її роль і функції в раціональному використанні ресурсів (матеріальних, інтелектуальних), інноваційному розвитку трудових колективів і територіальних громад, підвищенні якості життя населення; обґрунтування пропозицій щодо впорядкування відносин міст і населених пунктів по "горизонталі".

Виклад основного матеріалу. Виникнення міст більшість дослідників обґрунтовано пов'язують із розподілом праці в суспільстві. Ще в середні віки в містах Європи стали зосереджуватись люди, зайняті ремеслом (що надалі переросло в промислове виробництво), торгівлею, навчанням, наукою, фінансовою діяльністю та ін. Зростання міст, урбанізація населення призвели до явищ та утворень, названих мегаполісами, мегалополісами, агломераціями та ін.

Із усього різноманіття тлумачень поселень розглянемо визначення деяких із них, що, на думку авторів статті, більш відповідають меті дослідження.

"Місто - великий населений пункт, мешканці якого зайняті переважно в промисловості, торгівлі, управлінні господарством, сфері обслуговування, у науці й культурі. Як правило, місто є адміністративним і культурним центром навколишнього району. Важливою зовнішньою ознакою міста є відносна компактність забудови і тенденція до її розвитку по вертикалі" [1, с. 323].

Відомі тлумачні словники дають такі визначення: "місто - великий населений пункт, адміністративний, промисловий і торговельний центр. Виділяють місто й передмістя, міське господарство, міське положення (статут про міське управління), міську межу (кордон)" [2, с. 140];

місто - великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговельний і культурний центр;

місто-супутник - місто, що знаходиться поблизу більшого міста й тягнє до нього у виробничому й культурно-побутовому аспектах [Там само, с. 679].

Більш розгорнуте тлумачення міста дає українська економічна енциклопедія [3, с. 435]: "Місто - територіально-концентрована форма зосередження різних сфер (матеріальної та нематеріальної), галузей і видів діяльності, а отже - і головної продуктивної сили та стилю життя. У сучасному місті зосереджено основний інтелектуальний, промисловий, транспортний, культурний, управлінський та інший потенціал країни, сфера послуг

(суб'єктно-об'єктивний потенціал), матеріалізовано всі підсистеми суспільних відносин (економічних, соціальних, правових, політичних, ідеологічних та ін.)".

Широко в спеціальній літературі й ЗМІ використовуються поняття: мегалополіс - гігантське місто, що утворювалося внаслідок злиття багатьох міст і населених пунктів (надмісто); мегаполіс - теж саме, що й мегалополіс; місто з більш ніж мільйонним населенням [4, с. 343; 2, с. 654]. Іноді окремі міста (в Україні - Київ, Севастополь, у Росії - Москва, Санкт-Петербург та ін.) прирівнюються до регіонів. В одному з проєктів реформування територіального облаштування України до міст-регіонів пропонується віднести всі міста-мільйонники, вивівши їх зі складу відповідних областей, регіонів [14]. Цей напрямок видається штучним. Не слід міста - обласні (регіональні) центри - "виривати" зі складу областей. Це створює додаткові труднощі у відносинах "місто - область", "місто - прилеглі райони". Крім того, уведення в обіг поняття "місто-регіон" не узгоджується з усталеним тлумаченням категорії "регіон", адже регіон (лат. regio (regions) - область, округ) - територія країни зі специфічними природно-кліматичними умовами та характерною спрямованістю продуктивних сил з урахуванням демографічних, історичних, соціальних особливостей, розвиток яких здійснюється на основі законів національної економіки й регіональних угод, у результаті чого формуються регіональні економічні відносини. Основний критерій виокремлення регіону - спільність народногосподарських і регіональних завдань, техніко-економічні особливості розвитку промисловості та сільськогосподарства, наявність суб'єктів господарювання, об'єднаних регіональними економічними, культурно-етнічними інтересами, у результаті яких утворюється регіональний тип відтворення соціальної системи [5, с. 164].

До великих поселень, що розвиваються, міст і населених пунктів, що зливаються, більше підходить визначення "агломерація", "міська агломерація", "агломерація міст". За основу визначення агломерації можна прийняти тлумачення, викладене в економічній енциклопедії: агломерація (лат. *agglomerare* - приєднувати, накопичувати) - компактна розташування міських поселень, об'єднаних у певну цілісність розвинутими виробничими (у т.ч. трудовими), культурно-побутовими та рекреаційними зв'язками; форма територіальної концентрації промислового виробництва та різноманітних ресурсів (трудова, наукова, інвестиційна, інформаційна) [1, с. 17].

Розглянемо підходи до визначення категорії "міська агломерація" в її різних інтерпретаціях.

Агломерація населених пунктів - скупчення населених пунктів, особливо міст, що часто мають також спільність економічного життя й інженерного оснащення. Це один із проявів урбанізації, що нерідко призводить до зрощування найближчих міст у суцільну урбанізовану територію [2, с. 20]. У США - Атлантичне узбережжя, у Німеччині - Рейнсько-Рурський регіон, у Росії - Кавказькі мінеральні води, в Україні - Південний берег Криму, Велика Ялта, Донбас та ін.

Як справедливо відзначають автори [1, с. 325], економічна агломерація відповідає тенденціям поглиблення концентрації, комбінування й кооперування виробництва; посилення взаємодії виробництва й науки; залучення в народне господарство трудових ресурсів; використання розвиненої транспортної, інженерної, комуніальної та інформаційної інфраструктури. Міські агломерації, поєднуючи міста різної величини, відкривають шлях до подолання недоліків як малих і середніх, так і великих міст. У межах агломерації малі й середні

міста набувають спеціалізованих функцій і можуть мати відносно завершену економічну базу - промислову, аграрно-промислову, наукову, туристичну, курортну. Великі міста, у свою чергу, одержують можливість поступово передавати частину своїх функцій іншим містам агломерації й тим самим розвантажати економічну базу та частково розосередити населення. У природному та

містобудівному відношенні агломерації далекі від досконалості. У них найчастіше порушена рівновага природного середовища, територіальний розвиток непропорційний і багатий на небезпеку зрощення населених місць, що входять до агломерації.

Визначення різними авторами понять "агломерація" та "міська агломерація" наведено в табл. 1.

Таблиця 1. - Міська агломерація в дослідженнях економістів

Автори	Поняття агломерації
Г. А. Малоян [6; 7]	Розглядає агломерацію як, у першу чергу, територію життєдіяльності населення і звідси визначає її як соціально-функціональний цілісний простір, усередині якого найбільш стійкі щоденно повторювані зв'язки (соціальні, трудові, культурно-побутові), рекреаційні (підпорядковані регулярним циклом життєдіяльності проживаючого в його межах населення). Агломерація – об'єкт, максимально наближений до «стану відповідності» між характером просторового розподілу щоденних функціонально-зв'язкових циклів життєдіяльності населення й планованим соціально-територіальним контуром, що їх замикає.
Є. Н. Перцик [8]	Акцентує увагу на типах муніципальних утворень, що входять до складу агломерації, кордонах агломерації (кінцевих пунктах маятникових міграцій) і визначає термін як групу близько розташованих міст, селищ та інших населених місць із тисними трудовими, культурно-побутовими й виробничими зв'язками й інтенсивними маятниковими пересуваннями.
А. П. Кудрявцев [9]	Агломерація – об'єкт соціально-економічного планування й містобудівної діяльності (проекування) міст й інших поселень, їх міжселених територій і (як одна з найважливіших умов) розвинених транспортних зв'язків.
С. С. Артоболевський [10]	Агломерації – це продукт територіальної експансії міст. Як правило, більший центр поглинає розташовані відносно недалеко міста, утворюючи суцільний міський простір.
В. В. Іванова [11]	Міська агломерація – це не тільки економічна, але й соціальна система, складна соціально-економічна система, яка формується природним чином.
Є. В. Яроцька [12]	Агломерації – це скупчення населених пунктів, які найбільш швидко розвиваються та складаються із десятків, а то й сотень поселень, що тісно пов'язані одне з одним. Виникнення агломерацій – це якісно новий етап еволюції міста, коли поселення перетворюються на систему з «розмитими» межами. При подальшому розвитку агломерації утворюють ще більш складні урбанізовані системи – мегалопіси, мегалополіси.
І. Г. Буркун [13]	Міська агломерація – компактне просторове угруповання поселень (головним чином міських), об'єднаних в одне ціле інтенсивними зв'язками: виробничими, трудовими, культурно-побутовими, рекреаційними, інфраструктурними. Принципи агломерацій: більшість жителів передмістя щодня їздять на роботу, навчання, за покупками, у театри або на відпочинок; транспорт від одного пункту до іншого їде не більше 1-2 годин; між містами й селами регулярно курсують приміські електрички, автобуси або теплоходи; аеропорт, залізничний вузол, річковий транспорт має прями транспортні зв'язки; уздовж транспортних коридорів щільно заселені території. Розрізняють агломерації: моноцентричні й поліцентричні.
Федеральне статистичне управління Швейцарії [20]	Основні характеристики міської агломерації: а) агломерації об'єднують декілька муніципалітетів, щонайменше 20000 осіб; б) кожна агломерація має основну зону, ядро міста, із кількістю щонайменше 10000 жителів; в) кожна община агломерації має мінімум 2000 осіб працездатного населення, із яких мінімум 1/6 зайняті в основному місті (або групі основних міст для поліцентричної агломерації); г) для поліцентричної агломерації додатковими критеріями можуть бути: г) відсутність розривів у забудові (сільськогосподарські угіддя, ліси) більше 200 метрів; д) перевищення площі забудованої території над незабудованою в агломерації складає 10 разів; е) ріст чисельності населення в попередні десятиліття був не меншим, ніж на 10 % вище середнього по Швейцарії.

На сайтах про Україну [14; 15] міська агломерація (від лат. *agglomeration* - приєднання) - форма розселення, територіальне скупчення населених пунктів (переважно міст), які об'єктивно об'єднані в єдине ціле (складну багатокомпонентну динамічну систему) інтенсивними функціональними, у тому числі економічними, трудовими й соціальними, культурно-побутовими, рекреаційними й іншими зв'язками, а також екологічними інтересами.

Характеристика агломерацій [15]:

1. В основі агломерації лежить одне або декілька компактно розташованих міст (конурбація).
2. Агломерація створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти; відрізняється високим ступенем територіальної концентрації різних виробництв, насамперед промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових і навчальних закладів, а також значною чисельністю населення; справляє вирішаль-

ний перетворювальний вплив на навколишнє середовище, змінюючи економічну структуру території й соціальні аспекти життя населення, має високий рівень комплексності господарства й територіальну інтеграцію його елементів.

3. Агломерація в Україні не є адміністративною одиницею, але застосовується як категорія містобудування в повсякденному житті жителів великих міст. У західних країнах, наприклад у США, агломерації утворюють уряди (лат. *metro government* - Столичний уряд).

4. Моноцентричність міської агломерації з одним місто-ядром, яке підпорядковує своєму впливу всі інші поселення, розташовані в його приміській зоні, і набагато перевищує їх за розміром й економічним потенціалом. В американській статистиці називаються "Метрополітенський статистичний ареал (МСА)" (грец. *metropolis* - Головне місто, столиця).

5. Скупність міст без домінуючого центру називається

ся "конурбація" (від лат. *Con* - 3, разом і лат. *Urbus* - місто). Це поліцентричні міські агломерації, що мають декілька взаємозалежних міст-центрів (наприклад, агломерації Донбасу). У міських агломераціях і конурбаціях можна досить чітко виділити найбільш густо населене основне або центральне урбанізоване ядро й периферію, що оточує його. Міські агломерації значно відрізняються одна від одної за чисельністю населення, розміром території, кількістю населених пунктів.

6. Питання віднесення міст і сіл до певної агломерації залежить від зв'язку їхніх жителів із головним містом або декількома поселеннями агломерації. Вільний вибору місця роботи в межах агломерації, розвинутий і доступний транспорт (електропоїзди, метро, автобуси, пором), досить розвинена мережа автодоріг обумовлює бажання для жителів агломерації жити й працювати в одному географічному й економічному середовищі.

7. У цілому в практиці планування міст агломерації визначається як приміська зона. У рамках агломерації планується швидкий громадський транспорт для доставки працівників на робочі місця, у зони відпочинку й дачні поселення. В українському містоплануванні прийнято визначати такі зони для міст із населенням більше 50 тис. жителів, які, у свою чергу, не є передмістями іншого великого міста. Також існують селищні агломерації, де зрощені селища й села утворили єдиний територіальний та економічний комплекс.

Критерії об'єднання:

- масові трудові, навчальні, побутові, культурні та рекреаційні поїздки (маятникові міграції);

- 1,5-годинна доступність центру транспортними коридорами (залізничними, пішохідними, автомобільними й річковими);

- наявність регулярних приміських електропоїздів, автобусів, теплоходів;

- знаходження підпорядкованих поселень у межах своїх адміністративних регіонів, окрім тих, що тісно прилягають;

- спільність аеропорту, залізничного вузла-терміналу;

- щільне розселення транспортними коридорами.

На сайті про Україну [14] викладені причини виникнення агломерацій в Україні, погляди укладачів сайту на процеси розвитку агломерацій. До причин виникнення агломерацій в Україні віднесене:

- концентроване зростання поселень навколо найбільших міст (Київська агломерація, Харківська агломерація, Одеська агломерація);

- злиття декількох населених пунктів, найчастіше в результаті екстенсивного наповнення та зростання територій заселення (Донецька агломерація, Горлівсько-Снаківська агломерація, Центральна-Луганська агломерація).

До проблем, які необхідно вирішувати в процесі встановлення статус-кво міських агломерацій, окремі дослідники відносять [13]:

- відсутність у законодавстві України поняття "міська агломерація" й нормативних актів, що визначають її права, обов'язки та відповідальність;

- відсутність вільної землі для будівництва в містах-лідерах агломерації, складності виділення таких земель для будівництва в передмістях і містах-супутниках;

- необхідність створення генеральних планів будівництва міст, стратегій розвитку не тільки великих міст, але й погоджених із їхнім розвитком планів малих міст, які їх випереджають і претендують на входження в агломерацію;

- процеси формування міських агломерацій, їхнього розвитку повинні перейти зі сфери інтересів окре-

мих ентузіастів у сферу діяльності органів державного, регіонального та місцевого управління, науково-дослідних і проектних інститутів містознавства;

- існує потреба в розробці системи планування й визначення зон міських агломерацій;

- необхідно врегулювати питання щодо ринку землі й процесів її резервування під будівництво соціального та доступного житла (насамперед у приміських зонах) за участю держави у фінансуванні цих програм (із державного резерву);

- у процесі підготовки й проведення адміністративно-територіальної реформи необхідно враховувати й вирішувати питання формування й розвитку агломерацій.

Складність розглянутої проблеми посилюється тим, що формування й розвиток агломерацій відбувається стихійно, наявний досвід усе ще не систематизований, не одержав теоретичного осмислення.

Слід погодитися з доцільністю виділення двох видів агломерацій [13]:

моноцентричні - з одним великим й економічно розвиненим містом-центром, якому підпорядковані всі інші поселення, розташовані в його приміській зоні (міста-супутники тощо). Прикладом можуть бути Київська й Харківська агломерації (табл. 2);

поліцентричні - з декількома взаємозалежними містами-центрами. Як вважає І. Г. Буркун [13], одним із найвідоміших прикладів таких об'єднань є скупчення міст Рейнско-Рурського регіону в Німеччині, Донбас (Донецько-Макіївська агломерація), Кузбас й Урал у Росії, найбільша світова агломерація - Токійсько-Окагама-Кавасаки в Японії, що поєднує понад 30 млн осіб.

До цього слід додати, що місто-ядро може входити одночасно й у моноцентричну, й у поліцентричну агломерації. Наприклад, місто Донецьк може входити й бути центром Донецької моноцентричної агломерації, куди входять Донецьк, Макіївка, Харцизьк, Ханжонкове, Ясинувата, Авдіївка, Красноармійськ й одночасно входити до складу поліцентричної Донецько-Луганської агломерації, куди входять великі міста-центри: Донецьк, Луганськ, Макіївка, Краматорськ та ін. Місто Краматорськ може входити також в асоціацію північних міст Донбасу, куди разом із названим містом входять Артемівськ, Слов'янськ, Святогірськ, Дружківка й інші міста-супутники, смт, відповідно до критеріїв, поки ще теоретично (через відсутність законодавчого закріплення) запропонованих для визначення вітчизняних міських агломерацій.

Законодавчого забезпечення формування й розвитку міських агломерацій немає як в Україні, так і в країнах СНД [13; 17; 18], що є істотним стримуючим фактором глобального процесу розвитку міських поселень у цих країнах. Як відзначають дослідники [16, с. 109], "сучасний світ - простір, давно обжитий міськими агломераціями". За даними ООН, на початку ХХІ століття в різних країнах світу налічувалося більше тисячі агломерацій, у них сконцентрувалося більше половини всього міського населення планети. Прогнозується, що найближчим часом чисельність населення в міських агломераціях перевищить 2,2 млрд людей, а в тридцяти найбільших (із населенням понад 10 млн осіб) буде проживати близько 0,5 млрд людей.

Ідея формування міських агломерацій приваблива:

- можливістю більш раціонального виробничого розвантаження одних і завантаження інших поселень, що потребують цього;

- укрупненні ринку збуту продукції, особливо товарів масового споживання й послуг;

- просторовим розширенням ринку праці, більш раціональним використанням трудових ресурсів, інтелектуального капіталу;

- розширенням можливостей культурно-побутового обміну, формуванням ринку туристичних послуг;
- зниженням точкової концентрації навантаження на навколишнє середовище;
- можливістю концентрації й більш раціонального використання фінансових ресурсів тощо.

Зростання чого б то не було (чисельності населення, випуску продукції тощо) може бути результатом, але не метою створення міської агломерації. Ще меншою мірою метою створення агломерації може бути підвищення адміністративного статусу великого міста (ядра агломерації) або посилення територіальної централізації управління в усіх її видах [16, с. 109].

Формування міських агломерацій можливе двома основними методами:

- природним шляхом;
- регулятивним способом.

Найкращим варіантом є комбінація цих методів. Активно й ефективно використовує переваги міських агломерацій Китай. Уже зараз у трьох величезних міських агломераціях, розташованих у дельтах Янцзи й Чжуцян, зосереджена чверть населення Китаю, створюєть-

ся понад 45% ВВП країни, використовується більше 90% іноземних інвестицій [16, с. 112]. Соціальне значення гігантських агломерацій, як вважають китайські фахівці, у тому, що створюються нові робочі місця, підвищується мобільність робочої сили, має місце ефект консолідації об'єктів охорони здоров'я й освіти, уніфікація на різке зниження комунальних, транспортних і телефонних тарифів, поліпшення екологічної ситуації тощо. Ефект концентрації ресурсів і підвищення економічної самодостатності міст і населення дозволить окупити витрати у 2 трлн юанів (близько 300 млрд дол.). Вважають, що формування таких агломерацій, а також агломерацій моноцентричних і поліцентричних не порушить і не замінить мережі місцевого самоврядування, а відповідні процеси будуть керуватися на державному рівні, що головним у цьому керуванні стануть координатія, електронні системи взаємодії тощо.

Щодо наявних реалій у Донецькій і Луганській областях можна очікувати на формування таких агломерацій (моноцентричних, поліцентричних, двополюсних) (табл. 2).

Таблиця 2. - Міські агломерації Донбасу, що можливі й формуються

Можливі назви агломерацій	Вид агломерації	Основні міста	Орієнтовна чисельність агломерації, млн ос.
Мегаагломерація Донбасу	поліцентрична	Донецьк, Луганськ, Макіївка, Краматорськ	2,5 – 4,0
Донецька (Донецько-Макіївська)	поліцентрична (двополюсна)	Донецьк, Макіївка	1,6 – 2,0
Горлівсько-Єнакіївська	поліцентрична (двополюсна)	Горлівка, Єнакієве	0,7 – 0,9
Агломерація північних міст Донбасу (Краматорська)	поліцентрична	Краматорськ, Слов'янськ, Артемівськ	0,5 – 0,7
Маріупольська	моноцентрична	Маріуполь	0,50 – 0,65
Шахтарсько-Торезька	поліцентрична	Торез, Шахтарськ, Сніжне	0,25 – 0,30
Червоноармійська	поліцентрична	Красноармійськ, Селидове, Димитров	0,3 – 0,4
Луганська	моноцентрична	Луганськ, Алчевськ, Стаханов	0,8 – 1,0
Краснолуцько-Краснодонська	поліцентрична	Красний Луч, Антрацит Ровеньки, Краснодон	0,4 – 0,6
Лисичансько-Сєверодонецька	поліцентрична	Лисичанськ, Сєверодонецьк, Старобільськ	0,35 – 0,45

Наведені в табл. 2 агломерації є цілком можливими й реальними. Однак процеси їх формування та розвитку потребують законодавчого забезпечення, суспільного визнання, подальшого науково-правового й соціально-економічного доведення їхньої доцільності. Ці аспекти забезпечення формування й розвитку міських агломерацій в Україні залишаються недостатньо розробленими.

Незважаючи на наявність у деяких документах України поняття міських агломерацій, їхній правовий статус законодавчо не встановлений, цілі та задачі не визначені. Розробка стратегій міських агломерацій проводиться в п'яти регіонах, завершена в одному. Це субрегіон "Таврія", куди входять Нова Каховка, Каховка, Борислав і два прилеглі райони [19].

Як відзначають дослідники [19, с. 11], у глобальному світі агломерації стають точками зростання, концентрації, конкурентоспроможності. В агломераціях виробляється основна частина ВВП розвинених країн. У США 85% ВВП створюється в агломераціях, а 11% ВВП країни виготовляється в Нью-Йоркській агломерації, що займає 0,2% території США.

В останні роки багато робиться для розвитку агломерацій в Росії, де міста займають 1% території, але в

них зосереджено 70% основних фондів країни, 70% кадрового потенціалу, саме міста стають центрами науково-технічного прогресу, "точками економічного зростання країни". В агломераційних утвореннях України (агломераціях і конурбаціях) проживає близько 30 млн осіб (приблизно 2/3 населення країни). Ефективне управління процесами розвитку агломерацій, ефективне управління в самих агломераціях є суттєвим чинником підвищення конкурентоспроможності, зростання економіки, підвищення якості життя населення, формування громадянського суспільства, креативних громадян.

Висновки

1. У системі організаційно-економічних, соціальних, виробничо-трудових, науково-освітніх і культурних факторів інноваційного розвитку суспільства, формування креативної особистості, колективів важливе місце займає проблема формування й розвитку міських агломерацій як середовища реалізації зазначених напрямків. Проблема агломерації має глобальний масштаб, найбільш повно вона реалізується в розвинених країнах, де має організаційну й правову підтримку й забезпечення, комбінацію природних процесів і державного регулювання.

2. В Україні питання дослідження, формування й розвитку міських агломерацій перебуває на початковому етапі теоретичних опрацювань. Викладені вище положення дають певну базу, визначають шляхи подальших досліджень, виходячи із закордонного досвіду й практики вітчизняних об'єднань міст і населених пунктів.

Слід зазначити вкрай низьку законодавчу забезпеченість проблеми розвитку міських агломерацій в Україні.

3. При формуванні міських агломерацій доцільно враховувати адміністративно-територіальний устрій, діючі органи управління й самоврядування, кластери, вільні економічні зони, прикордонні співробітництва тощо. Головний показник доцільності агломерації - підвищення якості життя населення в результаті більш повного використання потенціалу суб'єктів агломерації (трудового потенціалу, промислового, науково-освітнього, культурного та ін.), формування громадянського суспільства, креативного громадянина - жителя агломерації.

Проблема потребує подальших досліджень, законодавчого забезпечення, практичної реалізації із використанням досвіду розвинених країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия : в 4-х т. / [гл. ред. А. М. Румянцев]. - Т. 1. - М. : Советская энциклопедия, 1972. - 560 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. - К. : Ірпінь : ВТА "Перун", 2009. - 1736 с.
3. Економічна енциклопедія : у трьох томах / [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. - К. : Вид. центр "Академія", 2001. - Т. 2. - 848 с.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. - [4-е изд., дополн. и перераб.]. - М. : Азбуковник, 1999. - 944 с.
5. Економічна енциклопедія : у трьох томах / [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. - К. : Вид. центр "Академія", 2002. - Т. 3. - 952 с.
6. Малоян Г. А. От города к агломерации / Г. А. Малоян // Архитектура и строительство. - 2010. - № 1. - С. 47-53.
7. Малоян Г. А. Градостроительные аспекты формирования городских агломераций / Г. А. Малоян // Проблемы развития агломераций в России : сб. статей. - М. : КРАСАНД, 2009. - С. 107-116.
8. Перцик Е. Н. Крупные городские агломерации: развитие, проблемы проектирования / Е. Н. Перцик // Проблемы развития агломераций в России : сб. статей. - М. : КРАСАНД, 2009. - С. 34-47.
9. Кудрявцев А. П. Выступление на круглом столе "Мегаполисы и агломерации. День урбанистики" / А. П. Кудрявцев // X Международный инвестиционный форум в г. Сочи (18 сент. 2010 г.) [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.raasn.ru/tribuna/18_09_10.htm.
10. Артоболевский С. С. Меняю одну агломерацию на два кластера в разных экономических районах / С. С. Артоболевский // Российское экспертное обозрение. - 2007. - № 4-5. - С. 9-11.
11. Иванова В. В. Условия жизни "Центра" и "Периферии" как фактор влияющий на уровень социального самочувствия (на примере Южно-Кузбасской городской агломерации) [Электронный ресурс] / В. В. Иванова // XIV Апрельская международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. 2-5 апр. 2013 г., Москва / НИУ - Высш. шк. экон. - М., 2013. - Секция О. Региональное развитие, города и агломерации. Сессия О-09. Городские сообщества. - Режим доступа : <http://regconf.hse.ru/uploads/14d62d82ef0c8d9cb6d1f724c2c9228f2f9314d5.doc>.
12. Яроцкая Е. В. К вопросу о критериях идентификации городской агломерации в условиях инновационного развития регионов / Е. В. Яроцкая // Вестник науки Сибири. - 2012. - № 5(6). - С. 185-190.
13. Буркун И. Г. Проблемы устойчивого развития городов в области недвижимости и варианты их решения / И. Г. Буркун // Устойчивое развитие городов. Управление проектами и программы городского и регионального развития : материалы 6-й междунар. науч.-практ. интернет-конф. (19-22 апр. 2008 г.). - Харьков : ХНАГХ, 2008. - С. 93-95.
14. Городские агломерации Украины. Сайт об Украине [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://best-ukraine.com.ua/index.html?go=11363>.
15. Городская агломерация [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://nado.znate.ru>.
16. Лексин В. Н. Городские агломерации и система расселения: надежды и опасения / В. Н. Лексин // Сб. матер. по проблемам развития городских агломераций в странах СНГ (к науч.-практ. конф. "Научные и практические аспекты формирования городских агломераций"). - М. : Минрегионразвития РФ, 2011. - 18 ноября.
17. Шеина С. Г. Основные факторы, влияющие на развитие агломераций / С. Г. Шеина, Т. В. Рязанцева // Инженерный вестник Дона. - РГСУ "Ростов-на-Дону". - 2012. - № 3. - С. 761-764.
18. Лола А. М. Основы градостроения и теория города (в российской интерпретации) / А. М. Лола. - М. : КомКнига, 2005. - 344 с.
19. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів / Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту "Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність" (USAID ЛІНК). - К., 2012. - С. 11-132.
20. Definition der städtischen Gebiete, Agglomerationen und Metropolräume 2000 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/regionen/11/geo/analyse_regionen/04.parsys.0002.downloadList.00021.DownloadFile.tmp/agglodefdt.pdf.

Булеев Иван,

доктор экономических наук, профессор, заведующий отделом проблем экономики предприятий Института экономики промышленности НАН Украины

Брюховецкая Наталия,

доктор экономических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела проблем экономики предприятий Института экономики промышленности НАН Украины

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ГОРОДСКИХ АГЛОМЕРАЦИЙ

В статье исследована диалектика формирования и развития населенных пунктов - от города до мегаполисов, городских агломераций. Определены цели, полномочия, механизмы организационного и юридического обеспечения эффективного функционирования моноцентрических и полицентрических городских агломераций. Сформулированы пути дальнейшего развития городских агломераций, предложены конкретные варианты формирования городских агломераций Украины, в частности Донецко-Луганского региона.

Ключевые слова: городская агломерация; критерии формирования агломераций, проблемы агломераций; эффективность агломераций.

Buleev Ivan,

doctor of Economic Sciences, professor, head of the department of problems of business economics of the Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine

Bryukhovetska Natalia,

doctor of Economic Sciences, professor, chief researcher of the department of problems of business economics Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT SOFTWARE URBAN AGGLOMERATIONS

Based on the analysis of world and domestic experience, the scientific researches of essence and content of the category of urban agglomeration are clarified, its role and functions in the regional use of resources (material and intellectual), innovative development of labor collectives and territorial communities, improving the quality of life of the population. The characteristic of domestic urban agglomerations is given, the criteria of expediency of their creation, attractiveness and risks of formation and functioning of the urban agglomerations of Ukraine, Donetsk and Lugansk oblasts. It is noted that the modern urban agglomerations can be formed naturally and regulatory ways. The best option is a combination of these methods, considering features of particular countries and regions. The article notes that in the system of organizational-economic, social, industrial and labor, scientific-educational and cultural factors of innovative development of the society, the formation of creative person, groups - the important place is occupied by the problem of formation and development of urban agglomerations, as the milieu for realization of these directions. The problem of agglomeration is a global nature, it is a most fully realized in the industrialized countries, where there is an organizational support and guaranteeing, a combination of natural processes and state regulation. In Ukraine the research questions, development of urban agglomerations are in the initial stage of theoretical studies. The main directions of revitalization of the processes of development of urban agglomerations in Ukraine are justified, in the industrially developed regions (Donetsk, Lugansk). The main indicator of their development recommended the adoption of improve the quality of life of the population as a result of a more complete use the potential of subjects of agglomeration (labor potential, industrial, scientific-educational, cultural and other), the formation of civil society, creative citizen - the resident of agglomeration.

Keywords: urban agglomeration; criteria for the formation of agglomerations, problems agglomerations; efficiency agglomerations.

REFERENCES

1. Rumyantsev A. M., ed. (1972), Economic encyclopedia. The Political Economy, The Soviet Encyclopedia, Moscow, Vol. 1, 560 p. (rus).
2. Busel V. T., ed. (2009), Great Dictionary of the Ukrainian language, Perun, Kiev, 1736 p. (ukr).
3. Mochernyi S. V., ed. (2001), Economic Encyclopedia: in three volumes, Center «Academy», Kiev, Vol. 2, 848 p. (ukr).
4. Ozhegov S. I., Shvedova N. Yu. (1999), Explanatory Dictionary of Russian, Azbukovnik, Moscow, 944 p. (rus).
5. Mochernyi S. V., ed. (2002), Economic Encyclopedia: in three volumes, Center «Academy», Kiev, Vol. 3, 952 p. (ukr).
6. Maloyan G. A. (2010), From the city to the agglomeration, *Architecture and Construction*, 1, pp. 47-53 (rus).
7. Maloyan G. A. (2009), Town planning aspects of the formation of urban agglomerations, KRASAND, Moscow, *Problems of agglomerations in Russia*, pp. 107-116 (rus).
8. Pertsik E. N. (2009), Large conurbations: the development, design problems, KRASAND, Moscow, *Problems of agglomerations in Russia*, pp. 34-47 (rus).
9. Kudryavtsev A. P. (2010), Presentation at the roundtable «Megacities and agglomeration. Day urbanity», *X International Investment Forum in Sochi*, available at: http://www.raasn.ru/tribuna/18_09_10.htm. (rus).
10. Artobolevskiy S. S. (2007), Change one agglomeration into two clusters in different economic areas, *Russian Expert Review*, 4-5, pp. 9-11 (rus).
11. Ivanova V. V. (2013), The living conditions of the «Center» and «Periphery» as a factor influencing the level of social well-being (for example, Southern Kuzbass urban agglomeration), *XIV Saur International Academic Conference on Economic and Social Development*, Moscow, available at: <http://regconf.hse.ru/uploads/14d62d82ef0c8d9cb6d1f724c2c9228f2f9314d5.doc1>. (rus).
12. Yarotskaya E. V. (2012), To a question on the criteria for identifying the urban agglomeration in terms of innovative development of the regions, *Bulletin of Science in Siberia*, 5 (6), pp. 185-190 (rus).
13. Burkun I. G. (2008), The challenges of sustainable urban development in the field of real estate and their solutions, *Internet conference «Ustoychivoye urban development. Project and Program Management of Urban and Regional Development»*, Kharkov, 2008, pp. 93-95 (rus).
14. Urban agglomeration of Ukraine. Website about Ukraine, available at: <http://best-ukraine.com.ua/index.html?go=11363> (rus).
15. Conurbation, available at: <http://nado.znate.ru>. (rus).
16. Leksin V. N. (2011), Urban agglomeration and settlement system: the hopes and fears, *Conference «Scientific and practical aspects of the formation of urban agglomerations»*, Ministry of Regional Development of the Russian Federation, Moscow (rus).
17. Sheina S. G., Ryazantseva T. V. (2012), The main factors affecting the development of agglomerations, *Journal of Engineering DON*, RSSU «Rostov-on-Don», pp. 761-764 (rus).
18. Lola A. M. (2005), Fundamentals and theory gradovedeniya city (Russian interpretation), Moscow, 344 p. (rus).
19. Territorial Development in Ukraine: development of agglomerations and subregions (2012), U.S. Agency for International Development (USAID) under the «Local Investment and National Competitiveness», Kiev, pp. 11-132 (ukr).
20. Definition der städtischen Gebiete, Agglomerationen und Metropolräume 2000, available at: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/regionen/11/geo/analyse_regionen/04.parsys.0002.downloadList.00021.DownloadFile.tmp/agglodeftd.pdf. (ger).